

MEZI DUŠÍ A DUCHEM

Enneagram a křesťanská spiritualita

Michal Petr, Denisa Červenková

2., rozšířené vydání

TRITON

Předmluva prof. Tomáš Halík

TRITON
Praha / Kroměříž

Michal Petr
Denisa Červenková

MEZI DUŠÍ A DUCHEM
Enneagram a křesťanská spiritualita

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Petr, Michal

Mezi duší a Duchem : enneagram a křesťanská spiritualita /
Michal Petr, Denisa Červenková. -- Vydání 2., rozšířené. --
V Praze : Stanislav Juhaňák - Triton, 2017

ISBN 978-80-7553-416-3

159.923:133 * 27-584.5 * 27-58 * 159.923.2 * 159.9 * 13 * (035)

- enneagram -- křesťanské pojetí
- duchovní cesta -- křesťanské pojetí
- křesťanská spiritualita -- psychologické aspekty
- sebepoznání -- psychologické aspekty
- sebepoznání -- duchovní aspekty
- příručky

27-5 - Liturgie. Křesťanské umění a symbolika. Duchovní život [5]

MEZI DUŠÍ A DUCHEM

Enneagram a křesťanská spiritualita

Michal Petr, Denisa Červenková

Michal Petr, Denisa Červenková

Mezi duší a Duchem

Enneagram a křesťanská spiritualita

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována a ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Copyright © Michal Petr, 2017

© Stanislav Juhaňák – Triton, 2017

Cover illustration © Hanka Havlová, 2017

Cover design © Renata Brtnická, 2017

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,
Vykáňská 5, 100 00 Praha 10,
www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7553-416-3

OBSAH

Předmluva k druhému vydání / Tomáš Halík	10
Předmluva / Vladimír Smékal	13

Proč kniha o enneagramu v kontextu křesťanské spirituality?	16
--	-----------

Psychologie a křesťanská spiritualita – dva pohledy na člověka	21
Enneagram a křesťanská spiritualita	22
Enneagram a kontemplativní modlitba	25
Vnitřní hrad	28
Vznik a vývoj osobnosti	33
Osobnost jako omezení?	35
Vnitřní pozorovatel	37

Co je enneagram?	39
Mapa není krajina	41
Aplikace enneagramu	42
Typ a lidská jedinečnost	44
Tři centra inteligence	45
Základní pojmy enneagramu a jejich zasazení do křesťanského kontextu	46

Popis jednotlivých typů	51
Enneatyp 1	53
Enneatyp 2	60
Enneatyp 3	68

Enneatyp 4	74
Enneatyp 5	81
Enneatyp 6	88
Enneatyp 7	96
Enneatyp 8	103
Enneatyp 9	111

Naše cesta k uvědomění si svého typu	118
---	------------

Neřesti podle mnišské tradice

(od Evagria Pontika po Jana od Kříže)	121
--	------------

Další vrstvy systému	135
-----------------------------------	------------

Dynamika propojených typů	135
---------------------------------	-----

Koncept křídel a jejich vliv na primární typ	136
--	-----

Instinkty a podtypy	139
---------------------------	-----

Zkušenost s podtypem E4	143
-------------------------------	-----

Základní přesvědčení a nejhlubší obavy jednotlivých enneatypů	144
--	-----

Esence a ctnost	147
------------------------------	------------

Ctnosti pro jednotlivé typy	151
-----------------------------------	-----

Co se mění ve struktuře typu díky kontaktu s vynořující se esencí a žitou ctností?	154
---	-----

Klíčové prvky růstu	157
----------------------------------	------------

Uvědomění	158
-----------------	-----

Přijetí	159
---------------	-----

Pozitivní ocenění	160
-------------------------	-----

Akce	161
------------	-----

Věrnost	161
---------------	-----

Podpora na cestě do středu	164
Milující pozornost	164
<i>Via negativa, agere contra</i>	166
Léčivý přístup pro jednotlivé typy	172
 Enneagram v (nejen) partnerských vztazích ...	 181
Vědomí odpovědnosti a zralost	183
Vyjít na půl cesty vstříc	184
Z jádra do jádra	185
 Spirituální bypass aneb stínové aspekty rozvoje	 187
 Zkušeností účastníků setkání Mezi duší a Duchem	 193
 Doporučení závěrem	 200
 Doslov / František Hylmar	204
Použitá a doporučená literatura, webové odkazy	210
O autorech	214

PŘEDMLUVA K DRUHÉMU VYDÁNÍ

Křesťanství, náboženství inkarnace, je zvěst o neoddělitelném vztahu božského a lidského, duchovního a duševního a tělesného. To je srdcem křesťanského učení o Kristu, Bibli i církvi, o liturgii a svátostech i o ctnostech víry, lásky a naděje: zde všude se prolíná božské a lidské. Pokud jedno od druhého odtrhneme, opouštíme půdu křesťanství a toho, čím křesťanství podstatně přispělo do pokladu světové kultury. Dnešní snahy o *holistický*, celistvý přístup ke skutečnosti, člověku a světu, právě křesťanství nejsou a nemohou být cizí.

O spojení božského a lidského (a o nebezpečí odtrhávat tyto dimenze skutečnosti od sebe navzájem) věděli křesťanští duchovní učitelé od nejstarších „otců pouště“ přes středověké mystiky typu Hildegardy z Bingen po současné autory duchovní literatury. O neoddělitelnosti poznání Boha a sebepoznání napsal své nejhlubší a nejpůsobivější texty svatý Augustin. Papež František zase zdůrazňuje terapeutické poslání víry a církve v naší době: církev má opustit pozici moralizátorky se zdviženým prstem a stát se spíše „polní nemocnicí“ – má obvazovat tělesné i duchovní, sociální i psychické rány dnešních lidí. Božské bez lidského může se stát démonickým, stejně jako ono lidské, které chce Boha vytěsnit a nahradit.

Druhý vatikánský koncil vyzval k intenzivnímu dialogu a spolupráci teologii a vědy o člověku; pastorační služba církve, má-li být opravdu účinná a plodná, nesmí ignorovat poznatky a zkušenosti, jimiž humanitní

vědy obohatily naše poznání a pochopení lidské existence. Protože božské a lidské k sobě neoddělitelně patří, křesťanská teologie a společenské vědy, zejména psychologie, se potřebují navzájem.

Autoři této knihy, teoložka a psychoterapeut, toto vzájemné doplnění realizují jak na rovině praxe – svou prací s enneagramem v rámci duchovních cvičení –, tak i v rovině teoretické, svou snahou reflektovat, promýšlet tuto praxi a ukazovat na její teologické i psychologické souvislosti. Tato knížka je výsledkem snahy o reflexi zkušeností s tvořivým uplatněním jedné psychodiagnostické metody v rámci duchovního doprovázení a zároveň zdařilým pokusem nabídnout plody této zkušenosti čtivou populární formou široké veřejnosti.

Jsem hluboce přesvědčen, že právě *duchovní doprovázení* bude hlavním úkolem církve budoucnosti. Toto doprovázení má být nabídnuto všem, kteří o ně stojí, nejen křesťanům a kandidátům vstupu do církve. Dosud se církev věnovala především klasické pastorači věřících uvnitř církevních struktur, případně klasické misii s cílem získat další členy a zařadit je do těchto stávajících institucionálních a mentálních struktur. Rozumím-li dobře naléhavému prorockému volání současného papeže, pak jde dnes spíše o to, radikálně otevřít tyto struktury a odvážně vyjít za jejich hranice.

Církev budoucnosti musí být opakem uzavřené esoterické sekty, musí být nemanipulativním a nepodbízejícím se velkorysým pozváním pro všechny, pohostinným domovem se široce otevřenými dveřmi, domovem, který touto otevřeností neztrácí, ale naopak naplňuje svou křesťanskou identitu.

Každý člověk, ať se považuje za věřícího či spíše „duchovně hledajícího“, má duchovní dimenzi svého života a mnozí dnes touží po její kultivaci a rozvinutí. Vstupní branou do duchovního života – či civilněji řečeno: smysluplného života, který má hloubku, nezůstává na povrchu, není jen zmítán manipulací zvnějšku – je poctivá snaha po sebepoznání, otázka po vlastní identitě, smyslu a cíli svého směřování.

„Duchovní cvičení“, která by obcházela potřebu sebepoznání, by riskovala, že budou orientovat člověka k pouze „vnějšímu bohu“. Ten je však spíše bůžkem a projekcí našich přání, než živým Bohem, o kterém svědčí křesťanská víra. (Vnější člověk má vnějšího boha, vnitřní člověk má vnitřního Boha, učil mistr Eckhart.) Podobně lze vytknout neúplnost oněm dnes populárním „kurzům sebepoznání“ a „kurzům seberealizace“, které zapomínají, že skutečná seberealizace člověka je v jeho sebepřekročení, transcendenci: člověk bez Boha není celý.

Hledání Boha a hledání sebe patří bytostně k sobě, učil svatý Augustin. Denisa Červenková a Michal Petr svou prací s enneagramem v rámci duchovních cvičení, otevřených všem hledajícím, hledajícím sebe a hledajícím Boha, převádějí toto učení svatého Augustina do praxe. Touto knížkou se s námi dělí o své zkušenosti.

*prof. PhDr. Tomáš Halík, Th.D.
prezident České křesťanské akademie
a rektor kostela Nejsvětějšího Salvátora v Praze*

PŘEDMLUVA

Kniha, kterou máte před sebou, představuje čtenáři enneagram nejen jako psychodiagnostickou metodu vycházející z teorie osobnosti, ale také jako netradiční pohled spojující významné osobnostní charakteristiky se spiritualitou a překážkami vedení dobrého duchovního života. Nabízí i podněty k překonání těchto překážek.

Enneagram jako psychodiagnostická metoda je skvěle analyzován v díle *Personality Types: Using the Enneagram for Self-Discovery* Dona Richarda Risa (Boston: Houghton-Mifflin Co., 1987), kde jsou uvedeny i vztahy k diagnostickým kategoriím podle jiných významných teorií osobnosti. Rovněž využití enneagramu v psychoterapii je doloženo v mnoha studiích, kde je popsán jeho významný přínos pro obnovu harmonie osobnosti klientů.

Enneagram je teorií rozvoje osobnosti, která má své kořeny již ve starověku, a i když to není doloženo, souvisí pravděpodobně s tradicí pouštních otců a matek, jímž je připisováno vytvoření seznamu osmi či devíti „emocionálně zakotvených myšlenek“ či vášní formulovaných Evagriem Pontikem, které se podle Anselma Grüna (viz jeho spis „Pokoj v srdci – Být v souladu sám se sebou“) staly základem koncepce hlavních hříchů a ovlivnily enneagram. Mladí mužové a ženy v prvních stoletích po Kristu, kteří se rozhodli následovat Krista, odešli na poušť, protože hledat Boha v rozmařilých městech kolem Středozemního moře bylo obtížné. Ve

stresových a náročných podmínkách pouště se maximalizovaly „falešné programy dosahování štěstí“, které se formují v prvním šestiletí, jak výstižně popsal Thomas Keating, americký cisterciák a psycholog (viz *Pozvání k lásce*. Praha: Zvon, 1996).

Stačí snad jen připomenout, že podle zacházení rodičů a dospělých v rodině s malými dětmi se maximalizuje potřeba být chválen, je-li dítě často oceňováno za své výroky a činy; potřeba vztekat se, zjistí-li dítě, že jediné tím dosáhne splnění svých přání; závist, jsou-li mladší sourozenci obdarovávaní a ono ne; lakota, když něco obdrží a další členové rodiny to na něm loudí; chtivost jídla a požitků, jsou-li odmítány, atd. Tyto potřeby se pak stávají „neřestmi“, které komplikují osobní život a vztahy člověka i v dospělosti. V křesťanské spirituální interpretaci teorie enneagramu je uvědomění neřestí zároveň základ duchovního vedení k nápravě. I v laické poradenské a psychoterapeutické spiritualitě je to jedna ze zdařilých psychodiagnostických a psychokorektivních metod směřování ke zralé spiritualitě.

V prvním desetiletí tohoto tisíciletí jsem řadu let vedl několikadenní program sebepoznání a seberozvoje pomocí enneagramu a mohu potvrdit, že účastníci vyjadřovali uspokojení, které jim rozbor jejich enneagramové struktury spolu s podněty pro práci na sobě poskytl.

Enneagram si podle mých zkušeností zaslouží, aby byl propracováván jako metoda psychodiagnostická i psychoterapeutická v rámci rozvíjející se spirituálně zakotvené psychoterapie.

I moje osobní zkušenost psychologa, který se ve své praxi věnuje psychologii osobnosti, potvrzuje, že enneagram je nesmírně cennou metodou sebepoznání a seberozvoje. Je jasné, že vyžaduje ještě řadu studií, které prověří všechny poznatky a zkušenosti týkající se vlivů formujících osobnost, našich interpersonálních reakcí i problémů se sebepoznáním a seberozvíjením. Mohu tedy osobně potvrdit, že autorům se v této publikaci podařilo předložit stručný, informačně bohatý a k práci na sobě inspirující přehled základních poznatků o enneatypech a jejich úloze v osobní kvalitě života i v působení na druhé.

Přeji všem čtenářům, aby je tato zdařilá publikace inspirovala k sebepoznání, k porozumění ostatním lidem a ke zkvalitnění mezilidských vztahů.

*prof. PhDr. Vladimír Smékal, CSc.
emeritní profesor psychologie
Fakulta sociálních studií MU, Brno*

PROČ KNIHA O ENNEAGRAMU V KONTEXTU KŘEŠŤANSKÉ SPIRITUALITY?

Enneagram je dynamická typologie osobnosti, která popisuje devět odlišných vzorců prožívání, myšlení a jednání. Jde o komplexní model s mnoha rovinami, lze ho dobře použít nejen jako efektivní nástroj „psychologie všedního dne“, ale také například jako mapu překážek na cestě modlitby. Může nám pomoci lépe pochopit, proč se lidé chovají tak, jak se chovají, vidět, jak my sami naplňujeme své potřeby a jak reagujeme, když naplněné nejsou, což nám nakonec může pomáhat při utváření našeho vztahu k Bohu.

Enneagram bývá oceňován pro svůj jedinečný přínos k osobnímu a duchovnímu zrání člověka, jindy je naopak považován za příklad neseriózní typologie s esoterickým nánosem. Zájemce o podrobnější informace a studie k dílčím tématům (včetně specificky křesťanské polemiky i obhajoby enneagramové typologie) odkazujeme na doporučenou literaturu. Než psát další rozsáhlou vědeckou studii, chceme se zde spíše podělit o své letité praktické zkušenosti s doprovázením lidí za pomoci tohoto nástroje. Také bychom chtěli nabídnout přístupy a metody, které se nám v této souvislosti osvědčily jako pomůcky na cestě k autentičtějšímu způsobu bytí a lidského a duchovního růstu.

Náš přístup se liší vědomým propojováním psychologického a terapeutického kontextu (MP)¹ s duchovním doprovázením (DČ). Domníváme se, že by podobná kniha, která se pokouší skloubit sebezpoznání a současnou křesťanskou spiritualitu v českém prostředí, mohla být užitečná.

Oba jsme k enneagramu přišli odjinud a oba známe ještě jiné způsoby doprovázení na cestě lidského růstu. Přesto se naše cesty protnuly právě nad enneagramem a jeho využitím v duchovním životě. Od té doby spolupracujeme, každý ze svého místa a odbornosti. Oba se na člověka díváme z různých míst, a přesto vidíme jeden funkční celek. Jde o pohledy, které se vzájemně nevylučují, ale naopak doplňují.

(MP) Když jsem poprvé slyšel o enneagramu, šmahem jsem ho odmítl jako zjednodušující a škatulkující přístup, který nebere ohledy na jedinečnost člověka. Většinu typologií osobnosti jsem shledával jako zbytečné modely, které mají uspokojit lidskou potřebu struktury a snahy vysvětlit neznámé. Je tedy paradoxem života, že se zrovna jedné z nich profesně již více než dekádu věnuji. Jak k tomu došlo?

Možná proto, že spirituální hledání a potřeba smysluplného přesahu mě přiměla k teoretickému i zážitkovému studiu mnoha různých směrů a technik. Mnohé

¹ Kniha je spoluprací autorské dvojice Michal Petr – Denisa Červenková. V místech, kde bylo potřeba odlišit názory a profesní zkušenosti jednoho či druhého z autorské dvojice, jsou v textu použity iniciály křestního jména a příjmení autorů v kulatých závorkách: (MP) a (DČ).

jsem se naučil, ale co jsem dlouho nenacházel, bylo funkční propojení psychické a duchovní roviny. Až v enneagramu jsem se setkal s modelem, který bere v potaz poznatky moderní psychologie, ale zasazuje je do spirituálního kontextu. Kromě mapy nabízí i nástroje cesty rozvoje, které jsou v úzkém vztahu s denní realitou našich životů. Není divu, že mě přes počáteční odpor zaujal.

Napsal jsem o něm první akademickou práci v ČR a měl to štěstí zažít mnoho vynikajících zahraničních a českých odborníků (z nichž jmenuji zejména Helen Palmer, Davida Danielse a Evu Velechovskou). Začal jsem ho také více využívat v individuální a párové terapeutické praxi. Nicméně další rozměr práce s enneagramem se otevřel setkáním se sestrou Denisou.

(DČ) Kdybych měla říct za sebe, jak jsem se dostala k práci s enneagramem, byla jsem podobně skeptická jako Michal: v prvních letech svého řeholního života mi prostě připadal jako jedna z mnoha metod sebepoznání, které se nabízely. Až v kontextu duchovních cvičení, která jsme začali podnikat s profesorem Smékalem, jsem najednou začala vnímat, že jde o něco asi mnohem zajímavějšího. Pozorovala jsem totiž, že je velice těžké pracovat v exerciciích s tématem hříchu tak, aby to nakonec exercitanta vedlo k osvobozující zkušenosti Božího milosrdenství a odpuštění. Naopak jsem viděla, že pro mnohé lidi je velice zahanbující otvírat před Bohem vlastní slabost a stíny. Tedy nemyslím takové ty věci, co si myslíme, že bychom měli na sobě nějak „spravit“ – mnohokrát jsem viděla růst paniku a úplné bloky tam, kde se člověk v exerciciích

dotkl něčeho podstatného, co ale zároveň souviselo s jeho křehkostí a opravdovými pády. Slovy dokážeme říct leccos velikého, ale hluboký prožitek, že Ježíš je skutečně nositel spásy a že to platí pro život každého z nás, to jsem zatím viděla jen u málokoho. A přijde mi to líto, protože se mi zdá, že právě setkání lidské křehkosti s působením Božího Ducha otevírá dveře k naplněnému lidskému životu. A že tam je klíč k tomu, čemu mystici říkají „spojení s Bohem“. A uvědomila jsem si, že enneagram jako metoda kritického, ale neodsuzujícího zkoumání a přijímání vnitřního světa svého a druhých, s jeho slabými stránkami, zde může být užitečný. Nejde primárně o zkoumání enneagramu jako systému, ale o to, že se konečně přestaneme bát otvírat Bohu svoje hlubiny včetně zmíněných pádů a zvláštních sklonů škodit si na mnoho různých způsobů.

* * *

Ve složitějším terénu se bez mapy či kompasu lehce ztratíme. Když se snažíme porozumět něčemu tak komplexnímu, jako lidské nitro bezpochyby je, bývá užitečné mít nějakou orientační pomůcku. Enneagram je jedna z takových map. Rozhodně není jediná. Neklademe si proto za cíl prezentovat náš pohled jako důkaz pravdivosti či oprávněnosti enneagramu. Chceme však otevřít prostor k diskuzi a k potenciálnímu pochopení jeho smysluplnosti (nejen) v křesťanském kontextu.

V úvodní části knihy se podíváme na prolínání jazyků psychologie a křesťanské spirituality, na styčné body mezi enneagramem a křesťanskou spiritualitou